

Met andere woorden. Het woord van het jaar 2017

Marc van Oostendorp

Verschenen in *Varagids*, december 2017

Het einde van het jaar is altijd een spannende tijd voor woorden: wie sleept de felbegeerde titel ‘woord van het jaar’ binnen? Wint *aflosboete* dit jaar, *nepnieuws* of toch *gifei*? Wie kan zijn fans het best opzweepen om online te stemmen? En welk woord krijgt dan zaterdagavond 30 december, onwennig gehuld in een gehuurde smoking, eindelijk die begeerlijke prijs uit handen van Margriet van der Linden?

Onze taal is als de Noordzee in de regen. Nieuwe woorden zijn als druppels op het oppervlakte van de zee. Ze tikken voortdurend op de golven: iedere dag worden er wel tientallen of honderden nieuwe woorden bedacht en toegevoegd aan de massa. De meeste ervan vallen nauwelijks op en verdwijnen ook meteen weer.

Als er een moord wordt gepleegd in de Dorpsstraat levert dat een *dorpsstraatmoord*, een *dorpsstraatverdachte* en mogelijk een *dorpsstraatonderzoek* op, woorden die je meteen begrijpt en meteen vergeet. Na verloop van tijd zakt de belangstelling voor het vergrijp en daarmee de behoefte aan die woorden. Van alles wat er op een dag bedacht wordt blijft er misschien één woord over dat wat langer meegaat. En ook de meeste van die woorden zijn onopvallend, de Noordzee van de taal loopt er niet van over.

Ontvrienden

Aan het begin van deze eeuw is er een nieuwe traditie ontstaan: om die nieuwe woorden aan het eind van het jaar in het zonnetje te zetten. Wie de verkozen woorden van de afgelopen vijftien jaar doorneemt, komt allerlei voorbeelden tegen die niemand meer wat zeggen. Wie weet nog wat *bandstemmen* zijn (stemmen van overledenen die mensen op bandopnamen meenden te horen), of een *shurptaks* (belasting op onzuinige auto's), of een *tuigdorp* (een locatie in elke provincie waar asociale mensen volgens de PVV moesten worden ondergebracht)?

Aan de andere kant zijn er ooit woorden voorgedragen die mensen toen vreemd en opvallend vonden en die inmiddels volkomen normaal zijn geworden: *ontvrienden*, *googelen*, *treitervlogger* en *selfie*.

Niet voor niets zijn dat vaak woorden die allemaal met (internet)technologie te maken hebben – uiteindelijk misschien wel de grootste revolutie die ons leven ingrijpend heeft veranderd.

Er waren nieuwe woorden voor nodig om zaken te beschrijven die nog niet bestonden, en omdat die zaken blijven bestaan, houden de woorden het ook nog even vol.

Weigeroma

Ook van het lijstje kandidaat-woorden van het jaar 2017 lijken me de woorden met een internet-betekenis de grootste kans te hebben om te overleven: *filterbubbel*, *nepnieuws* en (misschien) *toetsenbordterrorist*, al heeft dat laatste het nadeel dat het toetsenbord langzaam op zijn retour is, nu mensen steeds meer op telefoons en tablets werken.

In ieder geval zal over tien jaar het waarschijnlijk niemand meer over de *brexitbuit* hebben (‘Brexit, wat was dat ook weer?’), over *aflosboete* of over *gifeieren*, zoals er hopelijk ook geen aanleiding meer zal zijn om over *#metoo* te praten. Ook een woord als *weigeroma* lijkt me geen lange toekomst beschoren. Niet omdat in de toekomst grootmoeders niet af en toe zullen weigeren om nog op hun kleinkinderen te passen, maar omdat het geen gigantisch maatschappelijk probleem lijkt waarover we nog jaren met elkaar gaan discussiëren.

Plofklas

Waar komen al die nieuwe woorden vandaan? Wie bedenkt ze? Dat weten we wonderlijk genoeg niet. Ik geloof dat je voor geen enkel kandidaat-woord van dit jaar kunt aanwijzen wie het heeft bedacht. Je kunt natuurlijk vinden wie het voor het eerst in de krant heeft geschreven, of, met wat meer moeite, wie het voor het eerst op de tv heeft gebruikt.

Maar het is onduidelijk dat dit dan het eerste gebruik van het woord is. Meestal wordt een woord eerst een tijdje mondeling of op internet gebruikt voor het opduikt in de media. Maar als je gaat onderzoeken wie bijvoorbeeld voor het eerst *plofkip* heeft gezegd, kom je daar meestal niet achter. Vaak melden zich bij navraag meerdere potentiële vaders en moeders. Dat is ook niet zo gek: zo moeilijk is het niet om een nieuw woord te maken, je hoeft niet meer te doen dan een paar bestaande woorden aan elkaar te plakken. En als een woord kennelijk zo nuttig is dat het blijft hangen, wordt het daarom misschien ook wel door meerdere mensen bedacht.

#hoedan

Toch zouden de verkiezingen er in de jaren tachtig of negentig van de twintigste eeuw nog anders hebben uitgezien: minder anoniem. Het waren de hoogtijdagen van de televisie, en mensen namen regelmatig woorden over van programmamakers. Van Kooten en De Bie waren hier een tiental jaren de onovertroffen meesters in – *regelneef*, *positivo*, *stoned als een garnaal* –, maar ook van andere programmamakers kwamen nog woorden. Vooral als je om ze kon lachen: of het nu de *lullo's* van Jiskefet waren, *kutzwager* van Wim T. Schippers of *bucklerdrinkers* van Youp van 't Hek.

Hoewel Arjen Lubach niet minder grappig is dan die tv-helden uit het verleden, draagt hij kennelijk niet bij aan de uitbreiding van de woordenschat. Ik kan me van dit jaar eigenlijk alleen de hashtag *#hoedan* herinneren – de vraag die we aan Geert Wilders moesten stellen als hij weer met een onuitgewerkt plan kwam – maar die hashtag is een paar maanden later al vergeten en geen kandidaat-woord van het jaar. Het is bovendien iets dat jongeren al een tijdje zeiden voor Lubach het op tv gebruikte, zei het als een algemene uitroep van verbazing, niet speciaal tegen Wilders.

Filterbubbel

De tv verliest zijn invloed op de taal dus in hoog tempo, zoals kinderen van nu ook niet meer zoals hun ouders vroeger op het internet woordelijk herhalen wat er gisteren op de tv te zien was. Zij doen iets anders: zij praten na wat ze op YouTube of andere videokanalen gezien hebben. Op het internet dus – dat zoals we gezien hebben ook de bron van de meeste nieuwe woorden is. Wie over honderd jaar de nieuwe woorden van deze tijd bestudeert, zal vooral goed zien hoe belangrijk het internet almaar werd.

Als ik een van de woorden *filterbubbel* of *nepnieuws* was, zou ik mijn vlinderdasje op 30 december extra goed strikken.

KADER: De 10 kandidaatwoorden van 2017

aflosboete: Het bedrag dat huizenbezitters erbij inschieten zodra de belastingvrijstelling op een afgelost huis wordt afgeschaft.

brexitbuit: Het binnen de grenzen halen van een Europese dienst of organisatie die nu nog gevestigd is in het Verenigd Koninkrijk, maar die na de brexit moet verhuizen naar een land dat wel deel uitmaakt van de EU.

filterbubbel: Virtuele informatiezeepbel, waarin personen via digitale media alleen gefilterde gegevens voorgeschoteld krijgen, op basis van door internetbedrijven samengestelde zoekprofielen.

genderneutraal: Geen onderscheid makend tussen de seksen en de daaraan toegeschreven eigenschappen, gedragingen en voorkeuren.

gifei: Ei dat een giftige stof bevat, bijvoorbeeld fipronil.

#metoo: Hashtag die wordt gebruikt bij het publiekelijk delen van ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Is inmiddels het symbool voor alles wat hiermee te maken heeft.

nepnieuws: Nieuws dat niet berust op feiten, bedoeld om de publieke opinie te beïnvloeden.

plofklas: Overvolle klas, met te veel leerlingen.

toetsenbordterrorist: Iemand die, al dan niet anoniem, digitaal bedreigingen of beledigingen uit.

weigeroma: Grootmoeder die geen zin heeft in de oppas-verplichtingen die voortvloeien uit het oma-zijn.